

Б 9438
9(c2)
Λ 781

Д-р Тадеуш Лоренц

*Трускавець
у 1461-1936 роках*

Історичний нарис

Вроцлав-Львів 2017

ТРУСКАВЕЦЬ
у 1461–1936 роках.
Історичний нарис

*(дисертація на здобуття наукового ступеня
доктора медичних наук)*

*Науковий керівник: Проф. доктор медицини
Вітольд Зембіцький (Witold Ziembicki)*

Тадеуш ЛОРЕНЦ

ЗМІСТ

Частина I

Вступ.....	7
Місцевість.....	9
Населення та економіка.....	17
Солеваріння.....	30
Гірнична справа.....	38
Сірка, стор. 41 – Гірський віск, стор. 42 – Сира нафта, стор. 45	

Частина II

Історія мінеральних джерел курорту Трускавець.....	48
Джерело №I, стор. 55 – Джерело Фердинанда №I, стор. 55 – Джерело Фердинанда №II, стор. 56 – Джерело «Нафтуся», стор. 57 – Джерело «Едвард», стор. 60 – Джерело «Марія», стор. 62; Джерело «Софія», стор. 64 – Джерело «Броніслава», стор. 67 – Джерело «Юзя», стор. 69 – Джерело «Анна», стор. 69 – Джерело «Барбара», стор. 71 – Інші джерела, стор. 72	
Історія санаторно-курортного закладу.....	74
Загальні умови розвитку.....	74
Санаторно-курортний заклад під управлінням камеральної адміністрації (1827-1870 р.).....	77
Подальша історія курорту до 1911 р.....	92

Доля Трускавця перед світовою війною та у відродженій польській державі.....	106
Заключення.....	114
Література.....	115
Перелік використаних скорочень та іншомовних термінів.....	129

Додатки:

№ I	«Свідчення про зникнення сироватки» (від 1586 р.).....	130
№ II	Свідчення про незаконні дії старости Ушаньського.....	131
№ III	Табель державних доходів, отриманих в Трускавці.....	132
№ IV	Визначення меж Трускавця у 1787 р.	133
№ V	Перелік власників будинків від 1787 р.	135
№ VI	Перелік власників будинків від 1820 р.	137
№ VII	Звіт про аналіз, проведений Стеллером у 1831 р.	140
№ VIII	План розташування джерел (1834 р.).....	143
№ IX	Статут купалень від 1860 р.	144
№ X	Посадова інструкція головного лікаря курорту (від 1860 р.).....	146
№ XI	Посадова інструкція курортного інспектора (від 1860 р.).....	156
№ XII	Правила купалень (від 1860 р.).....	159
№ XIII	Статут курортного збору (від 1860 р.).....	161
№ XIV	Положення про найм помешкань (від 1860 р.).....	163
№ XV	Опис споруд курортного закладу (1860 р.).....	166
№ XVI	Перелік рухомого майна курортного закладу (1860 р.)...	182
№ XVII	Перелік головних лікарів курорту (1834-1936 р.).....	188
№ XVIII	Таблиця кількості відпочивальників на курорті (1833-1935).....	192
№ XIX	Кількість бальнеологічних процедур.....	193
№ XX	Розвиток житлового будівництва.....	194
№ XXI	Мапа сполучень із Трускавцем.....	195

ІСТОРІЯ САНАТОРНО-КУРОРТНОГО ЗАКЛАДУ.

Загальні умови розвитку.

Першопочатки Трускавця як курорту були здебільшого обумовлені багатством і різноманітністю покладів корисних копалин та мінеральних вод, відкритих ще задовго до заснування санаторно-курортного закладу. Незважаючи на наявність цінних природних ресурсів, курорт протягом тривалого часу майже не розвивався. Якби на той час Трускавець знаходився у власності якоїсь підприємливої приватної фірми, яка би без вагань вклала значну суму коштів у будівництво бальнеологічного курорту відповідного рівня, його розвиток, безумовно, став би дуже стрімким. Однак курорт перебував у державній власності. Таким чином, знаходячись у безпосередньому підпорядкуванні громіздкої та повільної австрійської бюрократичної машини, розвиватись належним чином він не міг. Окрім того, протягом ще довгих років Трускавець знаходився у стані, за якого належне використання його лікувальних ресурсів було неможливим.

Після того, як видобуток корисних копалин у Трускавці не приніс очікуваних прибутків, камеральна адміністрація, керуючись фінансовими міркуваннями, схилилась до думки про необхідність створення у цьому місці курорту, який міг би приносити прибутки. Тому у 1827 р. вона погодилась на заснування тут примітивного санаторно-курортного закладу, який лише у 1836 р. було належним чином обладнано. Період від 1827 р. до 1836 р. слід деякою мірою вважати підготовчим. Протягом цього періоду необхідно було встановити, чи підходить Трускавець як курорт для створення тут великого санаторно-курортного закладу, який здатен обслуговувати велику кількість відпочивальників. До 1870 р. курортний заклад надалі знаходився у державній власності, однак відтак здається в оренду приватним особам, і лише в кінці цього періоду він знов повертається під безпосереднє управління камеральної адміністрації.

Першим орендарем курортного закладу був Ян Шнейдер (Jan Schneider).³⁴⁵ Після нього, з 1848 р. по 1860 р., його орендує мешка-

³⁴⁵ A. sprzed. 526, IV23. У 1837 р. орендар санаторно-курортного закладу у Трускавці, Ян Шнейдер (Jan Schneider) придбав частину громадського пасовища біля постоялого двору з метою будівництва там дому. Збудований на цій ділянці землі будинок, який називався «Касарня» (Kasarnia), він продав у 1844 р. камеральній адміністрації.

нець Львова Томаш Пасинковський (Tomasz Pasynkowski).^{346,347} Пізніше камеральна адміністрація вирішила продати³⁴⁸ Трускавець. Було проведено кілька публічних торгів, однак вони не принесли бажаного результату.³⁴⁹ Лише у 1870 р. Трускавець перейшов у руки приватних власників.³⁵⁰

З того року і по сьогоднішній день (1936 р. – прим. перекл.) Трускавець залишається у приватній власності. З 1870 р. по 1881 р. власником курорту була спілка дрогобицьких промисловців Лейзора Шраєра (Lejzor Schreyer) і Лейзора Гартенберга (Lejzor Gartenberg). Ці власники не залишили після себе доброї згадки, оскільки мало дбали про потреби і розвиток курорту, обмежуючись прагненням до якомога більших прибутків. У 1881 р.³⁵¹ Трускавець перейшов у руки спілки власників, членами якої були князі Адам і Владислав Сапіги (Adam i Władysław ks. Sapiehowie), графи Станіслав і Марцел Жултовські (Stanisław i Marcel hr. Żółtowski), князь Едмунд Радзівіл (Edmund ks. Radziwiłł), Владислав Радзейовський (Władysław Radziejowski), Францішек Хлаповський (Franciszek Chłapowski), Модест Маріанський (Modest Maryański) і Войцех Бродзяк (Wojciech Brodziak). Це Товариство зробило вагомий внесок в історію розвитку Трускавця. Адже воно змогло не лише усунути недоліки минулих років, але й поставити розвиток курорту на сучасні рейки. В період з 1895 р. по 1908 р. Трускавець у цього товариства орендували Юзеф Вичинський (Józef Wyczyński) з дружиною Чеславою, Тадеуш Баронч (Tadeusz Barącz), Станіслав Мізерський (Stanisław Mizerski) та Зенон Пельчар (Zenon Pelczar).³⁵² Починаючи з 1908 р. Трускавець залишався під безпосереднім управлінням графа Жултовського (hr. Żółtowski).³⁵³

³⁴⁶ R.N. Rekt. I S, nr 247. У 1858 р. Пасинковський (Pasynkowski) платив камеральній адміністрації орендну плату у розмірі 5451 злр. 30 кр., в тому числі за право продажу на розлив та користування іншими привілеями.

³⁴⁷ Там же L.11400 oraz Liber fund., t. I, s. 216.

³⁴⁸ A.Prok.Skarbu, C 2/4817, L.10690, r. 1866. Планом щодо продажу курорту передувало виділення з майна Трускавця окремого об'єкта, внесеного до поземельної книги під назвою «Бад Трускавець» («Bad Truskawiec»). Це датується 1864 р. Там же, L.11540. Alegat z 16.V.1864 r.

³⁴⁹ Czernyński, *O dobrach koronnych byłej Rzplitej polskiej*, Lwów 1870, s. 191.

³⁵⁰ A. sprzed., 526.

³⁵¹ Lib.Dom. 466, s. 277.

³⁵² Pelczar, *Truskawiec zakład zdrojowo-kąpielowy*, Drohobycz 1896.

³⁵³ Praschil, *Truskawiec zakład zdrojowo-kąpielowy w Galicji*. Wyd. III, Drohobycz 1909.

Останній період починається з 1911 р. Саме тоді у графа Жултовського Трускавець викупило Товариство з обмеженою відповідальністю «Курорти Трускавецькі» («Zdroje Truskawieckie»), на чолі якого стояв Раймунд Ярош (Rajmund Jarosz).³⁵⁴ До складу Товариства також входили Еміль Парнас (Emil Parnas), Ст. Отовський (St. Otowski) і граф Фредерік Рессен'є (hr. Fryderyk Ressegnier). Нові власники приступили до модернізації курорту з великим розмахом. На жаль, з початком світової війни ці роботи довелось перервати. Курорт став місцем розквартирування військ, які ставились до нього по-грабіжницькому.³⁵⁵ Хоча російське вторгнення обійшлося без заподіяння великої шкоди та значних грабежів, австрійські військові підрозділи, особливо гонведи (угорські формування у складі армії Австро-Угорщини – прим. перекл.), згодом у варварський спосіб сплюндрували курортний заклад. Подальші руйнування були заподіяні німецькими військами, які у кількості трьох тисяч базувались тут протягом двох років. Рештки майна було зруйновано під час наступу українських військ. Після відходу української армії курорт було передано для відпочинку і лікування інвалідів Війська Польського (до осені 1921 р.). З цього часу Раймунд Ярош, який після викупу часток попередніх співвласників став одноосібним власником Трускавця, з неймовірною сумлінністю та енергійністю взявся за усунення заподіяної війною шкоди та за відносно короткий період часу привів курорт до стану, який сьогодні дозволяє йому займати провідне місце серед національних курортів.

З огляду на описані вище умови розвитку санаторно-курортного закладу, ми поділимо нарис про його історію на III періоди: I період, протягом якого санаторно-курортний заклад перебував у власності та під управлінням австрійської камеральної адміністрації (тобто з 1827 р. по 1870 р.); II період охоплюватиме роки після переходу курортного закладу у приватну власність (тобто 1870-1911 рр.), а III період стосуватиметься розвитку курортного закладу від 1911 р. до новітніх часів.

Цей останній період відмежований від попереднього не стільки фактом переходу курортного закладу до рук нового власника, скільки початком невдовзі після цього світової війни, яка на сім років цілковито зупинила розвиток закладу (подальший його розвиток починається лише з 1921 р.). Однак, враховуючи те, що повоєнний власник Трускав-

³⁵⁴ Nasze Zdroje, r. 1911, nr 6, s. 71.

³⁵⁵ Zdroje Truskawieckie, 8.VIII.1925.

ця вже з 1911 р. був справжньою «рушійною силою і душею» Товариства «Курорти Трускавецькі», а його плани в деяких істотних частинах було здійснено ще до початку світової війни (тобто з 1911 р.), ми будемо вважати початком останнього періоду саме цей рік.

Санаторно-курортний заклад під управлінням камеральної адміністрації (1827-1870 рр.)

Початком створення санаторно-курортного закладу в Трускавці слід вважати 1827 р., коли дрогобицька камеральна адміністрація добудувала до наявної тут корчми чотири приміщення, призначені для приймання солоно-сірчаних ванн.³⁵⁶ Це примітивне рішення повинно було дозволити приймати ванни відпочивальникам, які сюди з'їжджалися, і кількість яких постійно, з року в рік, зростала, досягнувши протягом купального сезону 1835 р. кількості 125 осіб.³⁵⁷

Лише у 1836 р.³⁵⁸ було збудовано спеціальний дерев'яний будинок на 8 кабін для проведення бальнеологічних процедур. В кожній кабіні знаходилось по дві ванни. Одночасно збудовано котельню (Badeküche), в якій було встановлено два парові котли та два резервуари для води. Солоні та сірчані мінеральні води отримували з джерел за допомогою всмоктувальних насосів і дерев'яним трубопроводом підводили (окремо воду з різних джерел) до резервуарів у котельні. Тут вода нагрівалась гарячою парою, а потім трубами підводилась до кабін. До кожної ванни в купальній кабіні було підведено по чотири труби, дві з яких подавали холодну солону і сірчану воду, а дві інших – ті самі види води у теплом вигляді (аби їх можна було змішувати і розводити у довільних пропорціях).³⁵⁹ Уже незабаром виявилось, що цих ванн замало для того, аби задовольнити стрімко зростаючий попит. Враховуючи це, близько 1840 р. було збудовано новий, великий купальний дім³⁶⁰ (який пізніше отримав назву «Нептун») на 19 кабін, в кожній з яких знаходилось по

³⁵⁶ Цю дату називає Зеленецький (Zieleniewski), *Gaz. Lwowska* r. 1886, nr 153. Також вона зустрічається в джерелі *Słownik geograf. t. XII, Warszawa 1892, s. 520*. – В офіційних урядових документах ми не знайшли підтвердження цих даних.

³⁵⁷ Maschek, *Auszug über Heilwirkung der Mineralquellen zu Truskawiec*. Mnemosyne, r. 1836, nr 80.

³⁵⁸ Domeny, 26, nr 2253.

³⁵⁹ Unger, *Die Mineralquellen zu Truskawiec*, Wiedeń 1843, s. 47.

³⁶⁰ Там же, стор. 57.

одній ванні. План дому виглядав наступним чином: через весь будинок проходив вузький коридор, з одного боку якого знаходились купальні кабінки, а з протилежного – 12 житлових кімнат і вітальня. Вода для ванн нагрівалась в котельні, яка була розташована поза межами купального дому.

Неподалік від купалень адміністрацією було збудовано сім будинків, так званих двориків (*dworków*),³⁶¹ в яких могли проживати відпочивальники.

Це здебільшого були одноповерхові будинки на чотири житлові кімнати. Назви п'яти з цих будинків походили від розташованих над входом гербів. Це були³⁶²:

I «Шліфувальник» (*Schleifer*).

II «Борець» (*Ringer*).

III «Кастор» (*Kastor*)

IV «Поллюкс» (*Pollux*)

V «*Dornzieher*».

VI «*Souteraïne*». (Це був двоповерховий будинок з підмурівкою. На першому поверсі знаходилось 2 кімнати, на другому – 3 кімнати та вітальня. Стіни усіх кімнат були обклеєні шпалерами.)

VII «Зелений дворик» (*Zielony Dworek*) (На 4 житлові кімнати.)

Крім того, було збудовано новий житловий будинок приблизно на 40 кімнат. У цьому будинку були лише кімнати для гостей; на початках він використовувався в якості готелю.³⁶³ В ті часи, ймовірно, було збудовано також постійний двір у Трускавці.

Так виглядали капіталовкладення камеральної адміністрації до 1842 р. Того ж року розпочалось будівництво великого гостьового будинку³⁶⁴ (на місці колишнього трактиру). Він задумувався як курортний будинок. Адже крім житлових кімнат у ньому була велика їдальня з більярдом, великий зал для розваг на 300 осіб, а також дві значні за площею цукерні.³⁶⁵

³⁶¹ Unger, o.c., s. 57.

³⁶² Mikołaj z Maćkowic, *Truskawiec z okolicami, Poznań 1850 oraz Skalkowski, Wody mineralne w Truskawcu, Lwów 1857*, s. 44.

³⁶³ Цей будинок, який носив назву «Касарня» (*Kasarnia*), збудував Ян Шнейдер (*Jan Schneider*), а у 1844 р. продав його камеральній адміністрації.

³⁶⁴ R.N. Rekt. I S, nr 247.

³⁶⁵ Skalkowski, l.c.

Окрім інвестицій в спорудження будівель курортного закладу, будинків для гостей та придбання бальнеологічного обладнання, чимало праці та коштів камеральна адміністрація вклала в облагородження та пристосування території, що повинно було зробити перебування відпочивальників на курорті комфортним та приємним. Не мавши власних земельних ділянок в центрі курортного закладу, камеральна адміністрація змушена була купувати або брати в оренду у місцевих жителів землі, необхідні для облаштування або розширення прогулянкових доріжок, садів та парків. Так, починаючи з 1839 р.³⁶⁶ адміністрація придбала невеликі земельні ділянки, необхідні для будівництва приміщень для приймання ванн, гостьових будинків та постійних дворів, а також для розширення дороги, яка вела до мінеральних джерел. У 1842 р. у двох селян було орендовано два засаджені сади, які прилягали один до одного³⁶⁷ і знаходились неподалік від купалень. На їх місці було створено парк для прогулянок і розваг. У парку прокладено мережу доріжок та стежок, встановлено лавки та столи, облаштовано альтанки та гойдалки. Наступного року у греко-католицького приходу було орендовано лісок площею понад 8 моргів.³⁶⁸ Цей лісок знаходився на невеликому пагорбі на захід від курортного закладу, на відстані приблизно 315 сажнів від останнього. До ліска вела збудована камеральною адміністрацією дорога. Ця дорога, обсаджена з обох сторін деревами, вела від курортного закладу уздовж Коточого потоку до 4 сірчаних джерел і сягала джерела «Марія», яке знаходилось біля підніжжя вищезгаданого ліска.

³⁶⁶ А. sprzed. 526.IV/11. 5.IV.1839 р. камеральна адміністрація набула шляхом обміну від Алекси Трача (Aleksy Tracz) невелику ділянку землі площею 677 кв. саж. з метою будівництва купалень, а також придбала у Яна Кривкова (Jan Krywków) земельні ділянки площею 462 кв. саж. з метою будівництва житлового будинку та 40 кв. саж. для розширення дороги, яка веде до джерела «Марія» (IV/5), потім викупила у Симеона Біласа (Symeona Biłas) 210 кв. саж. землі для потреб санаторно-курортного закладу (IV/10). Потім у Лукаша Біласа (Łukasz Biłas) було куплено 195 кв. саж. для будівництва стайні для коней (IV/17), а у Алекси Кошчюва (Aleksy Kościów) і Данієля Лежаньського (Daniela Leżańskiego) – 597 кв. саж. для потреб курортного закладу (IV/2). - 3.IV.1842 р. у Теодора Андрушкова (Teodor Andruszków) було придбано три невеликі ділянки (114, 54, 576 кв. саж.) для розширення дороги до джерела «Марія» та для будівництва поряд з цим джерелом (IV/18) критої прогулянкової галереї.

³⁶⁷ Там же, (IV/19, 21). Це були сади, орендовані у Урицького (Urycki) (857 кв. саж.) і у Хапшия (Hapszyj) (278 кв. саж.).

³⁶⁸ Там же, IV/22. Пробошем (парохом – прим. перекл.) тоді був ксьондз Ігнатій Облочинський (ks. Ignacy Obłoczyński). /Gub. 16/22, nr 1087.

Від джерела до цього ліска вели кам'яні сходинки. Лісок, по території якого проходили численні стежки, виконував роль місця для прогулянок, яке відвідувала велика кількість відпочивальників. У ньому росли різноманітні дерева та кущі: берези, вільхи, дуби, частково – фруктові дерева та ліщина. На території ліска також знаходився невеликий неокультурений ставок.

Завдяки зусиллям управляючого Міцевського (Micewski) у курортному закладі та довкола нього панував зразковий порядок. Дбаючи про естетичний вигляд закладу, він облаштував численні квітники та газони, а вздовж струмка, який протікає через центр перед купальнями, – прекрасну шпалеру, обвиту трояндами.³⁶⁹ На лівому березі струмка було висаджено гарну букову алею. Всюди, де це тільки було можливо, висаджувались нові дерева та декоративні рослини.

Завдяки зусиллям адміністрації, яка створила такі чудові умови, під час літнього купального сезону до санаторно-курортного закладу приїжджало щораз більше відпочивальників. Починаючи з 1842 р. мінеральні води використовуються не лише для пиття з лікувальною метою та приймання ванн, але також для лікувального душу.³⁷⁰ В одній з кабін для цього було встановлено спеціальний апарат. Для таких водних процедур на струмку у верхній частині села було збудовано штучний водоспад. У 1843 р. почали використовувати з лікувальною метою мінеральний мул, який застосовувався як для ванн, так і у формі підігрітих компресів.³⁷¹ У Трускавці знаходилися два види цього мулу. Сірчаний мул брали з прилеглого лісу на Липках, а соляний – з кількох місць поблизу курортного закладу. Але найкраще для процедур підходив мул, який підвозили із розташованого неподалік села Станія.³⁷² В якості додатка до питних мінеральних вод застосовували сироватку з овечого молока.³⁷³

Попри наявність значних лікувальних ресурсів, в перші роки свого існування курорт не надавав медичних послуг на постійній основі. Лише під час сезону сюди приїжджав міський лікар з Дрогобича. Першим головним лікарем курорту був д-р Антоні Машек (Antoni Maschek), який виконував ці обов'язки до 1846 р.³⁷⁴ Після цього, з 1847 р. обов'яз-

³⁶⁹ A. sprzed. 526, IV/22.

³⁷⁰ Koch, o.c., s. 35 oraz Unger, o.c., s. 54.

³⁷¹ Unger, o.c., s. 52.

³⁷² Unger, o.c., s. 52.

³⁷³ Там же.

³⁷⁴ Pop. Schematyzmy galicyjskie od r. 1834-1846.

ки головного лікаря курорту виконував д-р Францішек Турек (Franciszek Turek),³⁷⁵ який протягом кількох років поспіль, починаючи з 1849 р., готував річні лікарські звіти про результати бальнеотерапії на курорті Трускавець.³⁷⁶

Після здійснених у 30-х роках ХІХ ст. основних капіталовкладень, протягом низки років камеральна адміністрація обмежувалась внесенням лише невеликих змін і доповнень у діяльність курортного закладу, а від 1850 р. виникла необхідність усунення наявних недоліків та адаптації курорту і його матеріально-технічної бази до нових умов і зростаючих потреб.³⁷⁷ Зокрема, з'явилась нагальна потреба збільшити кількість купальних кабін.

Ці проблеми були вирішені приблизно у 1856 р., коли замість старих купалень було збудовано новий купальний дім.³⁷⁸ Це був двоповерховий будинок. На першому поверсі знаходилась 21 кабіна (в кожній з яких було встановлено по одній ванні) та 9 кабін по 2 ванни в кожній. На другому поверсі знаходились 4 кімнати для проживання гостей. За купальним домом було збудовано необхідну для обігріву ванн котельню. У зв'язку з тим, що наплив відпочивальників зростав, а разом із цим зростав і попит на кімнати для проживання, адміністрація збудувала два нові житлові будинки, які називались «сімейними».³⁷⁹ У одному з них було 10 кімнат, окремі кухні і додаткові приміщення, у іншому – 6 кімнат для проживання з такими самими кухнями та додатковими приміщеннями.

Однак кімнат в будинках санаторно-курортного закладу вистачало не всім відпочивальникам; чимало з них винаймали житло у приватних осіб.³⁸⁰ До наявних раніше приватних приміщень у 1857 р. додалось близько 70 нових,³⁸¹ в результаті чого загальна кількість склала 126 приміщень.³⁸² Отже, разом із 120 кімнатами курортного закладу, у розпорядженні відпочивальників було близько 250 кімнат.³⁸³ Незважаючи

³⁷⁵ Пор. Там же, г. 1847-1859. Див. Додаток № XVII.

³⁷⁶ Turek, *Sprawozdanie lekarsk. o skutkach kąpieli i wód do picia w Truskawcu za r. 1849*, Gaz. Lwowski., 1850, nr 21 – за r. 1850 там же, r. 1851, nr 47 за r. 1851 w Dodatku tygodniowym do Gaz. Lwow. r. 1852, nr 10 – за r. 1852 там же, 1853, nr 7.

³⁷⁷ R.N. Rekt. I S, nr 247.

³⁷⁸ Skalkowski, o.c.

³⁷⁹ Skalkowski, o.c., s. 44.

³⁸⁰ Unger, o.c., s. 57.

³⁸¹ Skalkowski, l.c.

³⁸² R.N. Rekt. I S, nr 247.

³⁸³ Пор. Додаток № XX.

на це, місць для проживання було замало. Тому продовжували будувати нові приватні будинки,³⁸⁴ а у 1859 р. адміністрація вирішила збудувати ще два будинки на території курортного закладу,³⁸⁵ а саме: готель на 20 номерів та так званий «Гетьманський дворик» на 4 номери. Колишні дерев'яні будинки курортного закладу, які почали руйнуватися, в той період почали перебудовувати, замінивши дерев'яні стіни мурованими, та поступово ґрунтовно їх відремонтували.³⁸⁶

Адміністрація також не припиняла дбати про естетичний вигляд курортного закладу. Будувались нові алеї для прогулянок, навколо них висаджувались дерева і квіти, встановлювались березові містки і альтанки.³⁸⁷ На просторій площі перед гостьовим будинком було облаштовано великий, облицьований камінням басейн, а у ньому було збудовано фонтан.³⁸⁸ Щовечора тут грав оркестр.

За ініціативою самих відпочивальників, уже від 1857 р. почались роботи щодо будівництва римо-католицької каплиці,³⁸⁹ брак якої відчувався вже давно. Богослужіння на той час проводились у місцевій церкві. Для отримання необхідної для будівництва каплиці суми було організовано збір коштів серед відпочивальників і проведено низку заходів з цією метою.³⁹⁰ Камеральна адміністрація, зі свого боку, придбала необхідні будівельні матеріали.³⁹¹ У 1859 р. на орендованих селянських землях було збудовано³⁹² каплицю з цегли, на кам'яному фундаменті, з

³⁸⁴ У 1858 р. орендар курортного закладу Пасинковський (Pasykowski) збудував на земельній ділянці під назвою «Коточи Замки» («Kotoczy Zamki»), орендованій у місцевої гміни, будинок на 7 кімнат взамін за певні внески на користь фонду гміни на сільську школу. (Lib.fund. t. I, s. 216.)

³⁸⁵ R.N. Rekt. I S, nr 247 oraz Domy 11, nr 1015. Будівництво готелю та «Гетьманського дворика» було розпочато на підставі наказу від 3.II.1855, L.4132.

³⁸⁶ R.N. Rekt. I S, nr 247.

³⁸⁷ Skałkowski, o.c.

³⁸⁸ Skałkowski, o.c.

³⁸⁹ R.N. Rekt. I S, nr 247.

³⁹⁰ Gub., Rekt. VI, 242, nr 6845. (Трускавець, будівництво каплиці, 1857-1859) 2.VIII.1857 р. було влаштовано бал, чистий дохід від організації якого у розмірі 307 гульденів було передано до фонду будівництва каплиці. У 1858 р., завдяки допомозі ксьондза Залеського (ks. Załęski), пробоща в Дрогобичі і графа Болеслава Дунін Борковського (hr. Bolesław Dunin-Borkowski), було зібрано суму у розмірі 510 гульденів. У 1859 р. на потреби цього фонду було зібрано 70 гульденів.

³⁹¹ Domy 11, nr 1015 (Kapelle).

³⁹² Цього року Й. Закжевський (J. Zakrzewski) написав урочистий гімн, який звучав при закладці наріжного каменя каплиці в Трускавці (1859 р.).

дахом, вкритим гонтом.³⁹³ Навколо каплиці було облаштовано тротуари. Внутрішнє оздоблення також було виконано на пожертви відпочивальників та відомих особистостей.³⁹⁴

З метою забезпечення належного функціонування і нормального розвитку курорту, який уже тоді користувався великою популярністю, керівництво камеральної адміністрації у 1860 р.³⁹⁵ підготувало, згідно з вимогами законодавства, наступні документи:

1. Статут купалень на лікувальному курорті Трускавець;
2. Посадова інструкція головного лікаря курорту;
3. Посадова інструкція курортного інспектора;
4. Правила купалень;
5. Статут курортного збору;
6. Правила найму помешкань (положення про найм).

Ці статuti і правила було опубліковано польською та німецькою мовами.

У 1860 р. в Трускавці з'явилась аптека, будівництво якої планувалося уже давно. Дрогобицький аптекар Клечковський (Kleczkowski) погодився тримати в Трускавці під час сезону філіал своєї аптеки.³⁹⁶ Потрібне приміщення і найбільш необхідне для цього устаткування виділила Дирекція державного казначейства. Ця аптека була відповідним чином обладнана та забезпечена необхідними ліками, всіма видами мінеральних вод і повністю справлялась зі своїми завданнями.³⁹⁷ Серед інших закладів, необхідних відпочивальникам, слід згадати пошту і телеграф. Для забезпечення гостей курорту продуктами харчування та іншими товарами було відкрито магазини і торгові точки. Однак адміністрація в першу чергу дбала про те, аби наявне лікувальне обладнання

³⁹³ A. sprzed. 526. (Інвентар римсько-католицької каплиці у Трускавці)

³⁹⁴ Там же, (жертводавцями були: Агенор граф Голуховський (Agenor hr. Gołuchowski), Зигмунт Жулкевський (Zygmunt Żółkiewski), Барбара Адамська (Barbara Adamska), графиня Кабогова (hr. Kabogowa), єпископ пшемишльський Вежхлейський (Wierzchlejski), Текля Садовська (Tekla Sadowska), Кральова (Kralowa), княжна Ядвіга Сапежина з Замойських (księżna Jadwiga Sapieżyna z Zamoyskich), єпископ пшемишльський Ясинський (Jasiński), граф Влоджімеж Русоцький (Rusocki Włodzimierz).

³⁹⁵ R.N. Rekt. I S, nr 1860-1869. Примірники цих положень, друковані або літографовані, додано до цих актів під № LL.22083/1860, 25808/1860, 25868/1860. Копії всіх цих положень містяться в Дод. № IX-XIV.

³⁹⁶ R.N. Rekt. I S, nr 247.

³⁹⁷ Geistlenner, *Miejsce kąpielowe Truskawiec*, Lw 1865, s. 64.

знаходилося у належному технічному стані та постійно частково поповнювалось.³⁹⁸

До вже використовуваних лікувальних ресурсів у ці роки було додано новий ресурс – залізісту грязь, яку відкрив і почав застосовувати головний лікар курорту Гейстленнер (Geistlenner).³⁹⁹ Проведення аналізу цієї лікувальної грязі у 1862 р. Дирекція казначейства доручила Державному інституту геології у Відні. Через рік цей інститут надіслав результати аналізу.⁴⁰⁰

Гейстленнер також підготував перше статистичне зведення, яке стосувалось кількості відпочивальників та проведених бальнеологічних процедур.⁴⁰¹ У ті роки камеральна адміністрація вже не робила жодних серйозних капіталовкладень, окрім встановлення ще одного парового котла, який нагрівав воду для ванн, та завершення будівництва постійного двору (1863 р.). Це було пов'язане не стільки із добрим станом наявних будівель і обладнання (на яких уже мав позначитися плин часу), скільки із намірами адміністрації продати курорт у приватні руки. Протягом кінця 60-тих років XIX століття вирішувались питання щодо законного оформлення цього продажу та залагодження формальностей, пов'язаних з виставленням майна на торги (які, до речі, не одразу увінчались успіхом).

Згідно з положеннями державного закону від 20.V. 1869 р. та наказу Міністерства фінансів від 18.VII. того ж року (запис у реєстрі L. 15960), санаторно-курортний заклад у Трускавці разом з правом на продаж алкогольних напоїв та ділянкою лісу площею 561 морг було виставлено на торги.⁴⁰² Згідно з умовами публічних торгів від 9.XI.1869 р., опублікованими Дирекцією державного казначейства, продажу підлягали наступні об'єкти і права: I. вся нерухомість, яка входить до складу окремого об'єкта, внесеного до поземельної книги під назвою «Бад Трускавець»,⁴⁰³ II. 13-морговий луг «Малетичньова» (Малетище), що належав

³⁹⁸ R.N. Rekt. I S, nr 247 oraz Domeny 26, nr 2253 (Badeanstalt, Baulichkeiten).

³⁹⁹ Geistlenner, Aertzlicher Kurbericht für das J. 1862 über den Trink und Badeort Truskawiec, Lwów 1863 і цього самого автора Miejsce kąpielowe Truskawiec, Lwów 1865, s. 56. У 1861 автор відкрив у Трускавці поклад грязьово-залізістої землі, що знаходився посеред просторих лу́гів, мав ширину кілька десятків квадратних сажнів та товщину більш ніж півсажня. Ще того самого року він випробував цю грязь із позитивним результатом.

⁴⁰⁰ Geistlenner, l.c.

⁴⁰¹ Там же.

⁴⁰² A.Prok.Skarbu C 2/4817. (Feilbietungs-Bedingungen)

⁴⁰³ Lib.Dom. 449, s. 118. У 1865 до складу майна «Бад Трускавець» входили наступні об'єкти: 9 житлових будинків, 1 дерев'яний гостьовий будинок з залами, дім

до кадастрової гміни Тустановіце (укр. Тустановичі; ще у міжвоєнні роки це село було об'єднано з Бориславом, на даний час не існує – прим. перекл.); III. луг, розташований за селом, біля дороги на Стебник (площею 1 морг 1519 кв. саж.) IV. кілька невеликих земельних ділянок,⁴⁰⁴ придбаних казначейством у приватних власників для потреб курортного закладу; V. невеликі ділянки лісу загальною площею 561 морг 168 кв. саж.; VI. права державного казначейства на користування деякими невеликими земельними ділянками та джерелами, які на них знаходяться, що впливають з договорів, укладених з власниками цих ділянок; VII. право на виробництво та продаж мінеральних вод на розлив у межах сільської гміни Трускавець; VIII. все рухоме майно та обладнання курортного закладу. Оголошена початкова ціна становила 85 000 золотих ринських.

Наказом від 12 березня 1870 р., L. 7326 Міністерство фінансів затвердило цінову пропозицію Лейзора Шреєра (Leizor Schreyer) та Лейзора Гартенберга (Lejzor Gartenberg) з Дрогобича, яка становила 87 000 золотих ринських. 8.IV.1870 р., згідно з положеннями договору

камерального лісного, корчма з правом продажу алкогольних напоїв на розлив, дві окремі кухонні будівлі, кілька погребів, стайні і возівень, купальний будинок для жінок, купальні «Нептун», кілька криниць і джерел, шахта з соляним розчином, 4 шахти з сірчаною водою, джерела: нафтове, «Марія» і «Софія», а також 6 будівельних ділянок (I. 766 кв. саж., II. 1 морг 778 кв. саж., III. 52 кв. саж., IV. 12 кв. саж., V. 13 кв. саж., VI. 312 кв. саж.). Там же, s.140. - На вимогу, висунуту намісництвом (4.IX.1868, L. 8402/S) з трускавецьких земель була виділена територія площею 30 моргів і передана гміні Солець у якості еквіваленту дозволу на заготівлю деревини в лісах, що належали камеральній адміністрації.

⁴⁰⁴ A.Prok.Skarbu C 2/4817. Feilbietungs – Bedingungen, Punk d: Das vom Hryń Steciow angekaufte Grundstück, worauf sich die neu entdeckte Bitter-Salzquelle Bronislawa und in der Nähe die zweite ähnliche Mineralquelle befinden (60 Qoadr. Klafter), ferner das vom Iwan Ryźniak angekaufte Grundstück, welches als Sammel- u. Promenadeplatz für die Trinkgäste bei der Naphta Trinkquelle benützt wird (beiläufig 30 quadr. Klafter), sodann das von Tadeusz Zwardecki käuflich an sich gebrachte Grundstück, auf welchem sich die im Jahre 1860 entdeckte Schwefel-Wasserquelle befindet (180 Quadr. Klafter), das vom Hryń Hładki angekaufte Grundstück (130 Quadr. Klafter), das vom Ołeksa Kościowy und Daniło Lazański gekaufte Grundstück (387 Quadr. Klafter), das vom Andreas Habszyj gekaufte Grundstück (290 Quadr. Klafter), für welche Grundstücke mit dem Beschlusse des Drohobyczer Bezirks-Gerichtes v. 30.IX.1864, Z. 2674 und 29.XII.1864, Z. 5926, dann von 30.IV.1866, Z. 5788 u. 5789, u. von 12.VIII.1869, Z. 14390, 14391 U. 14395 in dem Local-Grundbuche abgesonderte Grundbuchkörper, auf den Namen des hohen Aerars beziehungsweise der Reichsdomaine Drohobyczer errichtet wurden, endlich das vom Łuc Biłas erkaufte Grundstück (I Joch 220 Quadr. Klafter), auf welchem das neue Hotel erbaut wurde.

купівлі-продажу, все це майно перейшло до рук двох вищезгаданих покупців.⁴⁰⁵ В умовах договору купівлі-продажу містилось застереження, згідно з яким нові власники зобов'язані виконувати будь-які рішення політичної влади щодо управління курортно-бальнеологічним закладом, які остання вважатиме за необхідні з точки зору санітарної безпеки. Покупці із цим застереженням погодились.⁴⁰⁶

Аби скласти уявлення про те, яким чином камеральна адміністрація керувала курортом протягом понад сорока років, ми опишемо стан курортного закладу на момент його переходу в приватну власність.⁴⁰⁷ В першу чергу, опишемо усі будівлі курорту, а також бальнеологічне та лікувальне обладнання.

Купальний будинок «Нептун». Це була велика одноповерхова дерев'яна будівля на підмурівці з вкритим гонтом дахом. З фронтальної сторони будинку знаходився ганок, який спирався на чотири колони. За ним була розташована котельня та невеликий будинок для резервуарів. Два коридори ділили будівлю на передню, житлову частину із залом очікування і 12 кімнатами, та на задню, купальну частину з 21 кабіною та кімнатою для банщика. В середині кабін знаходились дерев'яні ванни, до кожної з яких було підведено 4 труби з кранами, а також лавки зі спинкою, настінні вішаки та дзвоники.⁴⁰⁸ У котельні знаходився паровий котел з додатковим приладдям, два пристрої для нагріву мінеральної води та мурований димар. У суміжному будинку було встановлено два чотирикутні резервуари: один – для сироватки, інший – для сірчаної води (*прим. перекл.* – тут і надалі під застарілим терміном «сироватка» (пол. *sirowica*) розуміється природний розсіл мінеральних вод). До цих резервуарів було підведено трубопроводи, один з яких постачав сироватку з джерела «Фердинанд», інший – сірчану воду з джерела «Анна» на Липках⁴⁰⁹ та з шахти поєднаних між собою джерел «Едвард» і «Юзеф». До парового котла за допомогою дерев'яного трубопроводу

⁴⁰⁵ A. sprzed. 526. III/12, L.6007.

⁴⁰⁶ R.N. Rekt. I S, nr 247, L.13033 (r. 1870).

⁴⁰⁷ Опис курортного закладу згідно з «*Beschreibung der Gebäude aus Anlass der Übergabe der Truskawicer Badeanstalt an die Käufer*», A. sprzed. 526. – Див. Додаток № XV.

⁴⁰⁸ Opis ruchomości według wykazu rekwizytów i urządzeń z A.sprzed. (Опис рухомого майна згідно зі списком обладнання та аксесуарів, взятий з Актів продажу) 526 (I.V.1870). – Див. Додаток № XVI.

⁴⁰⁹ Цей трубопровід проходить від джерела до краю лісу Липки, далі через селянські землі до возівні за старим постійним двором, а звідти – до «Нептуна».

подавалась прісна вода з криниці, розташованої за каплицею, на орендованій у селян землі.

Купальний будинок для жінок. Це був великий двоповерховий дерев'яний будинок з довгим фронтальним фасадом та двома боковими крилами. Уздовж всього фронтального фасаду проходила тераса (вкритою дахом, який спирався на 11 дубових стовпів) із дерев'яною балюстрадою знизу. На першому поверсі будинку (у самому центрі, біля входу) знаходився вестибюль зі сходами, які вели на другий поверх. Праворуч від вестибюля знаходилась житлова кімната, ліворуч – кімната для банщика. З вестибюлем був з'єднаний коридор, уздовж якого було розташовано 23 кабінки. На другому поверсі знаходився передпокій та 4 житлові кімнати. У лівому крилі містився коридор та 4 купальні кабінки, у правому – 2 звичайні кабінки, 1 духова кабіна та 1 кабіна для роздягання. У душовій кабіні було встановлено два апарати для приймання різних видів душу та 2 резервуари над ними. Кабінки було обладнано дерев'яними ваннами, столиками, лавками та настінними вішаками. Дзеркала у рамках були лише у деяких з них. Кожна кабіна була оснащена дзвоником, у який можна було подзвонити, потягнувши за шнур. Використана вода стікала до мурованого каналу, який проходив під кабінами. За купальним будинком, між двома його крилами, стояв будинок котельні з двома прибудовами, у якому знаходився паровий котел з приладдям та двома пристроями для нагріву мінеральної води. У прибудовах були встановлені дерев'яні ємності для мінеральної води. Сироватка подавалась трубопроводом з джерела «Фердинанд», сірчана вода – дерев'яним трубопроводом з джерела «Анна» на Липках та другим дерев'яним трубопроводом з шахти джерела «Юзеф», з'єднаного з джерелом «Едвард». Біля будинку «Сутерини» цей трубопровід розгалужувався на дві гілки, одна з яких йшла до будинку «Нептун», друга – до ванн купального будинку для жінок. За котельнею знаходився резервуар для прісної води, яка подавалась до парового котла та до душової кабіни. Вода до цього резервуара підводилась трубопроводом з криниці з прісною водою, яка знаходилась біля «Ковалівки» («Kowalówka»)⁴¹⁰. Від купального дому до додаткових приміщень вела крита доріжка.

Гостьовий будинок. Збудований він був з дерева, на підмурівці, із покритим гонтом дахом. В центральній частині даху знаходилась веж-

⁴¹⁰ Цей трубопровід проходив між обома купальними будинками, а в місці проходу над потоком мав додатковий стік.

ка з годинником, уздовж фронтальної стіни проходив відкритий ганок, вкритий дахом, який спирався на колони. В середині будинку знаходився передпокій, з якого можна було увійти до розташованої зліва цукерні з двома кімнатами. З передпокою також можна було потрапити до цих двох кімнат та на сходи на горище. Праворуч знаходився вхід до великої їдальні, з якої можна було потрапити до більярдної. В середині будинку також знаходився другий передпокій, з якого можна було увійти до великої бальної зали, поряд з якою знаходились невелика вітальня, туалетна кімната і маленька кімната для занять музикою. У правому крилі містився невеликий передпокій та 4 житлові кімнати. З південного боку була розташована прибудова, яка містила дві кімнати та сходи до мансардної кімнати. З боку подвір'я з будинком були об'єднані два криті ганки. Цей будинок був оснащений меблями та обладнанням, які відповідали його характеру і призначенню. У приміщеннях для розваг було встановлено більше десяти оббитих тканиною диванчиків та 21 кушетка. У їдальні та у суміжних з нею приміщеннях стояло 6 великих столів, 4 столики для гри, 38 покритих політурою стільців та 4 тумби для столової білизни. У підсобному приміщенні цукерні знаходився робочий стіл з шухлядами та полиці. У житлових кімнатах були встановлені ліжка, приліжкові тумби та столики. За гостьовим будинком стояли два окремі будинки. Одним з них був кухонний будинок з дерева, на фундаменті з дуба, з мурованим димарем та дахом, вкритим гонтом. Цей будинок складався з великої кухні, мийного приміщення, комори та приміщення для обслуговуючого персоналу. У другому (меншому) мурованому і вкритому гонтом будинку знаходилась пекарська піч. Поряд з кухонним будинком знаходився змурований з каменю і цегли та вкритий гонтом погреб, а також дерев'яний курник.

Старий постійний двір. Ця старовинна одноповерхова споруда була зведена з м'якої деревини, на підмурівці з каменю і вкрита гонтом. З передпокою і другого коридору можна було увійти до 12 житлових кімнат, великого грального залу та двох ресторанних залів. Крім того, в цьому будинку знаходилось 3 кухні, кімната для обслуговуючого персоналу, комора та мурований погреб. Будинок був обладнаний: столом на 24 особи, 4 меншими столами, 12 столиками, 3 лавками, 4 буфетами, письмовим столом та 8 настінними вішаками. До цієї будівлі відносилось ще кілька об'єктів, а саме: дві возівні (мала і велика, які разом могли вмістити 44 вози), стайня на 36 коней і криниця з дерев'яним зрубом.

Тепер перейдемо до опису будинків, призначених виключно для проживання гостей.

З п'яти старих будинків (так званих двориків), прикрашених гербами, до сьогоднішнього дня збереглися чотири. Два з них (Ringer та Dornzieher) було об'єднано; після цього вони становили один житловий будинок. Другий будинок з'явився в результаті об'єднання двориків «Кастор» і «Поллюкс». Крім того, збереглися ще два старі житлові будинки – «Souteraine» («Сутерини») та так звана «Касарня». З пізніше збудованих будинків збереглися: «Ковалівка» (Kowalówka), «Трачівка» (Traczówka), «Гетьманський дворик», готель та будинок біля готелю.

1. Житловий будинок (Zum Dornzieher u. Ringer). На кам'яній підмурівці, з м'якого дерева, вкритий гонтом. З фронтального боку будинку знаходилось два ганки, які спірались на колони. Складався з 2 передпокоїв, 8 житлових кімнат та додаткових приміщень. В середині будинку знаходилось 8 ліжок, 8 великих столів та 8 столиків, така ж кількість настінних вішаків та стільців, а також 8 залізних печей.

2. Житловий будинок (Zum Kastor u. Pollux). Збудований і мебльований так само, як попередній. Між цими житловими будинками стояв восьмикутний кухонний будинок на кам'яній підмурівці з вісьмома окремими кухнями та спільним мурованим димарем. В середині нього знаходилось 8 дубових столів і стільки ж полиць.

3. «Souteraine». Це був двоповерховий будинок. Перший поверх було зведено з каменю, другий – з дерева. Дах був вкритий двома шарами гонту. У фронтальній частині будинку, на другому поверсі знаходився дерев'яний балкон. Перший поверх займало житлове приміщення, яке складалось з кімнати та кухні з приладдям, на другому поверсі знаходились передпокій, вітальня та 3 житлові кімнати. Стіни кімнат другого поверху були обклеєні шпалерами. Умеблювання цього будинку складалось з 2 комодів, гарнітуру (до складу якого входило 3 покритих політурою столи і 6 таких самих стільців), 18 стільців з ясеню та із кухонного обладнання.

4. Житловий будинок, так звана «Касарня». Це був великий двоповерховий будинок з дерева, на кам'яній підмурівці. Дах будинку був вкритий гонтом. Внутрішня схема будинку виглядала наступним чином: на першому поверсі знаходився передпокій, центральний коридор, 2 менші коридори та 21 житлова кімната (10 – з переднього боку, 11 – з заднього боку). На другому поверсі знаходився засклений передпокій та коридор, який відділяв 12 кімнат передньої частини будинку від

11 кімнат, які знаходились у задній його частині. Поблизу цього будинку стояв восьмикутний кухонний будинок з дерева на фундаменті з каменю. Він складався з 8 окремих кухонь, в яких знаходилося 8 столів і стільки ж полиць для посуду. Поряд з кухнею було збудовано крыту соломою льодовню з м'якої деревини.

5. «Ковалівка». Цей великий будинок був частково мурований, а частково виконаний з дерева. З фронтального боку будинку знаходилося два ганки. Він складався з двох передпокоїв, 8 кімнат та 2 кімнат для обслуговуючого персоналу; з боку подвір'я знаходилися 4 кухні та критий ганок. На подвір'ї були розташовані підсобні будівлі. Рухомий інвентар в цьому домі був дуже багатим. Тут було 8 покритих політурою вільхових ліжок, 4 легких розкладних ліжка, 8 приліжкових тумб, 8 оббитих тканиною диванів і така ж кількість столиків до них, 4 дерев'яні дивани, покриті білим лаком, 10 шаф для одягу, 4 настінних дзеркала, 4 столи для їдальні та 2 кімнатні столи; такі ж 4 стільці і 48 стільців, покритих коричневою політурою, 4 столи для гри, покриті зеленим сукном та 8 чорних плювальниць (Spuckkästchen). Кухонне обладнання становили 4 столи і 4 полиці для посуду.

6. «Трачівка». Дерев'яний будинок на кам'яній підмурівці, всередині поділений на два житлових приміщення; ліворуч – передпокій, 4 кімнати і кухня, праворуч – передпокій, дві кімнати і кухня.

7. «Гетьманський дворик». Будинок на кам'яній підмурівці, ззовні частково обшитий дошками, дах з гонту. Із заскленої веранди можна було увійти до передпокою, а звідти – до трьох житлових кімнат. Крім того, із заднього боку знаходився передпокій, з якого можна було увійти до кухні та кімнати для обслуговуючого персоналу. Умеблювання становили: 4 ліжка, 4 столи, 11 стільців та залізна піч.

8. Готель. Це був великий двоповерховий мурований будинок в стилі рококо. Натомість його дах був виконаний у швейцарському стилі. На кам'яному фундаменті стояв змурований з цегли перший поверх, другий поверх було збудовано ригельним способом з дерева і цегли. Передній фасад будинку прикрашав вишуканий різьблений дерев'яний балкон, позаду ж знаходилась крыта галерея. На першому поверсі готелю знаходилося 10 кімнат, кімната для обслуговуючого персоналу, коридор та додаткові приміщення; на другому – 10 кімнат, кімната для обслуговуючого персоналу, балкон, задній ганок та додаткові приміщення. Поряд з готелем було обладнано два під'їзди: старий (менший), який спирався на 10 стовпів, а також новий

великий під'їзд з опорою на 20 дубових стовпів. Обидва вони були вкриті гонтом.

9. Житловий будинок біля готелю. Дерев'яний будинок на підмурівці з каменю. З фронтального боку будинку знаходиться веранда, всередині – передпокій, дві великі кімнати, дві малі і кухня з хлібопекарською піччю. Меблі – 8 ліжок та 2 лавки.

З числа інших будинків, які знаходились на території курортного закладу і частково призначались для обслуговування відпочивальників, слід згадати корчму та колишній будинок лісничого.

Корчма являла собою мурований будинок на фундаменті з каменю, оштукатурений та побілений, вкритий дахом у швейцарському стилі. Всередині будинку знаходився передпокій, шинок, приміщення для зберігання напоїв, дві житлові кімнати, кухня, комора, склепінчастий погріб та горище.

Будинок лісничого був збудований з дерева, на підмурівці з каменю. Він був оснащений двома мурованими димарями. В передній частині знаходилась невелика веранда, всередині – передпокій, 3 житлові кімнати, кухня, комора і склепінчастий погріб. Поряд з будинком стояла прибудова з дерева на підмурівці, вкрита гонтом. У ній знаходилась возівня, три стайні і дві комірчини.

З числа інших будинків і обладнання, включених у договір купівлі-продажу, слід також згадати кіоск з крамом, який знаходився поблизу «Нептуна», садову альтанку з березового дерева зі столом із каменю, глорієтту,⁴¹¹ будинок лісничого на Баньках, повітку для зберігання будівельних матеріалів, цегельню і вапнярки.

До складу майна курортного закладу, крім того, входили дві криниці прісної води і трубопроводи, які з'єднували їх з центром курортного закладу, та усі діючі мінеральні джерела.

Вода з однієї криниці прісної води, яка знаходиться вище Ковалівки, подавалась до обладнаного перед гостьовим будинком фонтану за допомогою дерев'яного (однак у більшій частині залізного) трубопроводу. Друга криниця знаходилась за латинською каплицею.

Вищезгаданий опис дозволяє скласти уявлення про стан курортного закладу на момент його переходу до рук приватних власників.

⁴¹¹ Це був павільйон з куполоподібним дахом, який спирався на вісім дерев'яних колон. Збудований він був на приватній ділянці без згоди власника. Дорога до цієї глорієтти також проходила через чужі земельні ділянки.